

schrijft

In een crisis

Crises in een mensenleven
Wie zichzelf overwint...
Gebonden aan een domme belofte
Een ongeneeslijke tumor
In de put
Weer durven klagen
Prediker: vluchtheuvel in crisistijd
Loutert lijden?

Ten geleide

SCHRIFT 164

april 1996

verschijnt tweemaandelijks

uitgegeven door

Gooi en Sticht, Baarn / Kok, Kampen

redactie

Henk Bloem, Gerard van Broekhuizen, Bas van Iersel, Ruth van der Waall, Ellen van Wolde, Ron Pirson (redactiesecretaris)

adres redactie

Postbus 10288
5000 JG Tilburg

adres administratie

Gooi en Sticht
Postbus 133, 3740 AC Baarn
(035) 541 53 20

bestellingen uitsluitend schriftelijk

verzorging illustraties

Lambert van Gelder

abonnementsgelden

Nederland, Nederlandse Antillen
gewoon jaar-abonnement
f 41,00 / Bfr. 980 (inclusief porto)
gebonden jaargang f 54,- / Bfr. 1080 (plus
porto)
bibliotheek-abonnement (abonnement plus
gebonden jaargang) f 84,75 / Bfr. 1510
losse nummers f 7,50 / Bfr. 145

overige landen

dezelfde prijzen als voor Nederland plus
f 12,- verpakings- en portotoeslag

kortingen

studenten: 20% bij rechtstreekse bestelling
en betaling
missionarissen: 20% bij rechtstreekse bestel-
ling of via C.L.M.

betalingen

U ontvangt in het begin van het jaar een
acceptgiro.

ISSN 0167-3114

In zijn boek *Een been om op te staan* doet de Engelse neuroloog Oliver Sacks verslag van, zoals de ondertitel zegt, de ervaringen van een arts als patiënt. Tijdens een bergwandeling in Noorwegen komt Sacks ten val en scheurt zijn quadriceps (een spier in het dijbeen). In het plaatselijke ziekenhuis kan hij hieraan niet geholpen worden; mede vanwege de langdurige herstelperiode besluit men hem naar Londen te vliegen, alwaar hij geopereerd wordt. Als hij ontwaakt uit de narcose ziet hij dat zijn been in gips is ingepakt; het merkwaardige is echter dat hij zijn been niet meer voelt. In de loop van de week volgend op zijn operatie treft hij zijn been bungelend buiten het bed aan, ziet mensen het been op en neer bewegen, erin knijpen, maar hij merkt er niets van. Een verbijsterende ervaring, die hem tot wanhoop drijft. Hij beschrijft de geestesgesteldheid waarin hij zich bevindt met woorden ontleend aan Job: 'Een inktzwart land als de duisternis zelve, de schaduw des doods en zonder ordeningen en waar het schijnsel is als duisternis' (10, 22). Gelukkig voor Sacks is deze nachtmerrie na enkele weken voorbij. Het verschijnsel waaraan hij ten prooi gevallen is doet sterk denken aan wat men in de neurologie het Pötzl-syndroom noemt: het wegvallen van proprioceptie oftewel het 'vergeten' van hoe een deel van het lichaam voelt en werkt en het niet langer ervaren van dat lichaamsdeel als een deel van zichzelf.

Crises kunnen vele verschillende gedaanten aannemen. De bijdragen in deze aflevering van *Schrift* gaan op diverse manieren in op de rol van een crisis in het leven van mensen in het algemeen of op een crisis in het leven van enkele personen uit het Oude Testament in het bijzonder.

Ron Pirson, redactiesecretaris

Inhoudsopgave

Willem Berger	Crises in een mensenleven	43
Jaap Goedegebuure	Wie zichzelf overwint... Het gevecht met de engel als symbool van geestelijke groei	46
Wil Straatman-Wortel	Gebonden aan een domme belofte	50
Klaas Spronk	Een ongeneeslijke tumor	53
H. Andriessen	In de put	56
Hendrik Jan Bosman	Weer durven klagen	60
Jan Holman	Het boek Prediker: vluchtheuvel in crisistijd	63
Rein Nauta	Loutert lijden?	68
G. van Broekhuizen	Saul in een crisis	72

Aan dit nummer werkten mee:

H. Andriessen was docent pastoraal psychologie aan de Theologische faculteit van de Rijksuniversiteit Utrecht; momenteel geeft hij lessen in praktische spiritualiteit, geestelijke begeleiding en bibliodrama; adres: Okapistraat 42, 6531 RM Nijmegen.

Willem Berger is emeritus hoogleraar in de godsdienst- en pastoraalpsychologie; adres: St. Annastraat 252, 6525 HA Nijmegen.

Hendrik Jan Bosman is Assistent in Opleiding bij de onderzoeksgroep 'Oude Testament en Informatica' aan de Theologische faculteit van de Vrije Universiteit te Amsterdam; adres: Ruijschstraat 5ⁿ, 1091 BP Amsterdam.

Gerard van Broekhuizen is hervormd predikant in Tiel en redactielid van *Schrift*; adres: Nieuwe Tielseweg 137, 4006 BG Tiel.

Jaap Goedegebuure is hoogleraar literatuurwetenschap aan de Katholieke Universiteit Brabant en criticus bij *HP/De Tijd*; adres: Antoniusstraat 5, 2382 BD Zoeterwoude-Rijndijk.

Jan Holman is universitair docent Oude Testament aan de Theologische faculteit Tilburg; adres: Academielaan 41, 5037 EV Tilburg.

Rein Nauta is hoogleraar godsdienstpsychologie aan de Theologische faculteit Tilburg; adres: Landsteinerweg 23, 9761 HE Eelde.

Klaas Spronk is gereformeerd predikant te Culemborg en parttime medewerker aan de Theologische Universiteit in Kampen; adres: Beethovenlaan 17, 4102 BM Culemborg.

Wil Straatman-Wortel is student bijbelwetenschappen aan de Katholieke Theologische Universiteit Utrecht; adres: Schepenlaan 204, 1503 HP Zaandam.

Een ongeneeslijke tumor

Een psalm met een verhaal

In Jesaja 38,9-20 vinden we een lied van koning Hizkia dat niet zou misstaan in het boek van de Psalmen. Het is een danklied van de koning na redding door God uit de benauwdheid en het heeft naar vorm en inhoud veel overeenkomsten met soortgelijke liederen die worden toegeschreven aan zijn voorvader David. In de Psalmen staat in het opschrift soms een korte verwijzing naar de situatie (doorgaans beschreven in de boeken Samuël) waarin het lied ontstond. In Jesaja 38 zijn het verhaal en het lied met elkaar verweven.

Kort na de bevrijding van de stad Jeruzalem uit de belegering door de Assyriërs was koning Hizkia ongeneeslijk ziek geworden. Welke ziekte dat precies was, wordt niet vermeld. Er is alleen aan het eind van het verhaal sprake van een gezwel. Daarmee werden indertijd ook de Egyptenaren geplaagd (Exodus 9). Ook Job heeft ermee te kampen. In zijn geval wordt erbij gezegd dat het om een kwaadaardig gezwel gaat (Job 2,7). Waarschijnlijk heeft Hizkia dus kanker. Op grond van vers 14 ('ik piep als een zwaluw') wordt wel gesuggereerd dat hij keelkanker zou hebben gehad. Maar deze uitspraak zegt, zoals later nog zal worden uitgelegd, meer over zijn gemoeds- dan over zijn gezondheidstoestand.

De profeet Jesaja komt Hizkia aanzeggen dat hij binnenkort zal sterven aan deze ziekte. Daar moet hij zich dan nu maar op gaan voorbereiden. Een koning mag zich die aanwijzing wel ter harte nemen, want de troonopvolging kon zorgen voor een gewelddadige machtsstrijd en voor grote onrust in het land. Een goed voorbeeld hiervan is juist kort hiervoor nog aan de orde geweest. Enkele zonen van de Assyrische koning Sanherib hadden zelfs de dood van hun vader niet kunnen afwachten (zie Je-

saja 37,38). Ook in de geschiedenis van Juda en Israël zijn genoeg voorbeelden te vinden van zo'n strijd om de erfenis. Het is dus een voorrecht

Klaas Spronk

voor Hizkia dat hij de kans krijgt deze zaak nog goed te regelen.

De koning legt zich echter niet neer bij zijn lot. Hij tekent hartstochtelijk protest aan bij God en die laat zich verbidden. Jesaja moet terug naar de koning met vijftien levensjaren als cadeau. Dat bijzondere geschenk wordt nog eens extra luister bijgezet door een uitzonderlijk teken van Gods macht: de zon wordt een stukje teruggeduwd. Zo zal God de tijd die voor Hizkia afgelopen leek als het ware terugzetten.

Hizkia antwoordt met zijn lied waarin hij zijn verslagenheid beschrijft en de omslag naar het nieuwe begin.

De crisis van de staat Juda

Het welzijn van de koning en het welzijn van zijn volk zijn nauw met elkaar verweven. Dat geldt zeker in de hoofdstukken Jesaja 36-39. De eerste twee hoofdstukken beschrijven de bedreiging door de Assyrische koning Sanherib. Dat was voor Juda een kwestie van leven of dood. Het noordelijke rijk Israël was immers twintig jaar hiervoor ingelijfd door de Assyriërs. Datzelfde dreigde nu te gebeuren met Juda. Alle vestingen waren al gevallen. Op Jeruzalem na. Op wonderlijke wijze wordt Jeruzalem echter bevrijd en de koning van Assur trekt zich terug.

De ongeneeslijke ziekte van koning Hizkia vormt een nieuwe bedreiging voor de staat, maar ook dit onheil wordt afgewend. In het volgende hoofdstuk wordt onderstreept dat dit echter van tijdelijke aard is; zoals dat

ook gold voor de redding uit de dood van Hizkia. Een gezantschap uit Babel komt de koning feliciteren. De euforie over deze gelukwens wordt overschaduwd door Jesaja's aankondiging dat dezelfde Babyloniërs Juda later in het ongeluk zullen storten. Juda mag dan ontkomen zijn aan de handen van de Assyriërs, in de toekomst zal het er net als Israël aan moeten geloven en net als het zusterfolk worden afgevoerd in ballingschap.

Er zit een duidelijk patroon in deze drie opeenvolgende verhalen over Juda en zijn koning. In de eerste twee wordt verteld hoe ze in de put zitten en hoe Hizkia zijn God aanspreekt: is dit niet zijn eer te na en is deze ellende wel terecht? Tot twee keer toe wordt het gebed verhoord en wordt op wonderbaarlijke wijze het lot gekeerd. In het laatste verhaal gaat het precies andersom. De koning laat zich meeslepen door de bijval zoals mensen met succes doorgaans ten deel valt. Hij laat zich gewillig op een voetstuk plaatsen en luidt daarmee de neergang van zijn volk in.

Zo laten deze hoofdstukken ons zien hoe belangrijk het is om op de goede manier te reageren op een crisis. Aan de andere kant is het net zo belangrijk en misschien nog wel moeilijker om goed om te gaan met succes en om juist dan de moed niet te verliezen. Een crisis kan verhelderend werken. En wie er goed doorheen komt, kan er zijn/haar voordeel mee doen. Hizkia bezingt ook aan het slot van zijn psalm dat hij het leven er nu anders door heeft leren zien. Hijervaart nu ruimte en is geïnspireerd om het zijn zonen door te vertellen. Uiteindelijk blijkt hij niet sterk genoeg om de weelde te kunnen verdragen. Aan het slot van hoofdstuk 39 zegt hij wel dat hij dit ook inziet, maar het eindigt dan wel met de egocentrische gedachte dat hij tijdens zijn leven geen last zal hebben van de

De dodelijk zieke koning Hizkia verneemt van de profeet Jesaja dat vijftien jaren aan zijn leven zullen worden toegevoegd (Jesaja 38,5).

aangekondigde neergang. Zijn zonen laat hij hier nu maar buiten beschouwing.

De plaats in het boek Jesaja

Jesaja 36-39 herhaalt vrijwel woordelijk 2 Koningen 18,13 – 20,19. Er zijn slechts enkele belangrijke verschillen. Zo ontbreekt 2 Koningen 18,14-16 in Jesaja 36 en is in Jesaja 38 het lied van Hizkia toegevoegd. Dat is de reden waarom de mededelingen over genezing en de vraag naar een teken in de verzen 21 en 22 een beetje zijn als mosterd na de maaltijd. Het teken was al gegeven en Hizkia had zijn genezing al bezongen. Het lijkt erop alsof ze slechts voor de volledigheid nog zijn toegevoegd.

De samensteller van het boek Jesaja maakte dus gebruik van een vroege versie van het boek Koningen, ontleende daaraan de verhalen, waarin de profeet Jesaja figureert, en voegde ze toe aan het eerste deel van het boek met teksten van deze profeet. Het is

echter meer dan een historisch aangesneden, want het vormt een belangrijke brug naar het volgende deel. Om te beginnen kondigt het, zoals gezegd, de komende Babylonische ballingschap aan. En dat is de situatie waarin de woorden uit Jesaja 40-55 klinken. De verhalen over redding van Jeruzalem en Hizkia uit nood en dood worden in deze samenhang ook tot beeld voor de aankondigde redding van de ballingen.

Het aan de verhalen uit Koningen toegevoegde lied van Hizkia maakt de intenties van de samensteller goed duidelijk. Het benadrukt dat wie zijn vertrouwen op God stelt niet beschaamd zal worden. Dat klinkt als een opmaat voor de boodschap in Jesaja 40. God doet wat Hij zegt (38,15), zoals ook herhaaldelijk beleden wordt in de volgende hoofdstukken; bijvoorbeeld in het bekende vers 55,11, waar God zegt: 'Mijn woord, dat voortkomt uit mijn mond, keert niet vruchteloos naar Mij terug, maar

pas wanneer het gedaan heeft wat Mij behaagt'. Opvallend is ook dat direct aan het begin, in Jesaja 40,2, er sprake van is dat God niet meer kijkt naar de zonden van zijn volk. Zo zong Hizkia in zijn lied dat God al zijn zonden had weggedaan (38,17).

In de ban van de dood

In onze taal kunnen we over iemand die 'ten dode opgeschreven is' spreken als over iemand 'die al met één been in het graf staat'. In de psalmen heet het dan dat je al in de greep van de dood en het dodenrijk bent (psalm 18,6). Wie desondanks beter wordt, kan dan zingen dat God hem 'deed opkomen uit het dodenrijk' (psalm 30,3-4; zie ook 86,13). Zo zingt Hizkia ook over zichzelf alsof hij ten tijde van zijn dodelijke ziekte in feite al dood was. Leven met een gewisse, voortijdige dood voor ogen is geen leven. Hij heeft, zo lezen we in vers 13, geen rust meer: dag en nacht is hij ermee bezig; hij heeft ook alle moeite om zich staande te houden. Tegen deze achtergrond moeten we ook het volgende vers verklaren. Hizkia zegt dat hij piept als een zwaluw en kirt als een duif. Dat betekent niet dat hij niet meer goed zou kunnen praten. Hij geeft hiermee aan dat hij al is als een dodengeest. Daarvan wordt immers gezegd in Jesaja 8,19 dat zij 'piepen en mompelen'. En in Jesaja 59,10-11 wordt gezegd van mensen die zwak zijn als doden dat zij 'grommen als beren en kirren als duiven'.

Hizkia's afkeer van de dood wordt vooral veroorzaakt door het feit dat de dood voortijdig komt. Letterlijk staat er in vers 10: 'op de helft'. Het is overigens aardig te weten dat achteraf blijkt dat hij zich op dat moment nog niet eens op de helft van zijn regeerperiode bevond. De voorafgaande belegering van Jeruzalem vond volgens 36,1 plaats tijdens zijn

veertiende jaar als koning. En hij krijgt er nu dan nog vijftien jaar bij. Het ideaal was dat men, zoals de aartsvaders, 'oud en der dagen zat' (Genesis 24,1) kon sterven. Men leek de dood op zich wel te kunnen accepteren, als men maar wel volop had kunnen leven en als ook het voortbestaan van de naam en de familie maar verzekerd waren.

Hoop op leven na de dood?

Over eventuele verwachtingen voor het leven na dood horen we in deze tekst niets. De nadruk ligt op het liever langer leven. Hizkia spreekt slechts over het dood-zijn als hij bezingt hoe fijn het is om te leven: als levende en niet als dode kan hij God prijzen en heeft hij hoop voor de toekomst. Hizkia geeft geen duidelijke aanwijzingen over hoe hij zich het leven na de dood voorstelde, want alles is erop gericht om te blijven leven. De nadruk ligt op het protest tegen de aangekondigde dood. De enige troost die nu voor hem acceptabel is moet met het leven vóór de dood te maken hebben.

Wat betreft de verwachtingen voor het leven na de dood is er in dit verhaal niets te vinden. Dat geldt trouwens voor bijna heel de Hebreeuwse Bijbel. Daarin verschilt deze sterk van andere teksten uit die tijd. Waarschijnlijk was men juist ook bewust terughoudend vergeleken met bijvoorbeeld de Egyptenaren en hun uitgebreide voorstellingen van het hierna maals en hun vergaande pogingen om het via allerlei rituelen te beïnvloeden. Men wilde ook niet vervallen in de Kanaänitische afgoderij rondom de stervende en herrijzende god Baäl. Slechts gedreven door uiterste geloofsnood komt de dichter van psalm 73 tot de belijdenis dat Gods nabijheid ook stand zal houden na de dood. Maar hij houdt zich verre van bespiegelingen over de manier waarop dat

zal gebeuren. Het is ook door de hevige aanvechtingen vanwege de bloedige vervolging van de gelovigen dat de schrijver van Daniël 12 durft te spreken over God die recht zal brengen aan gene zijde van de dood.

Overigens moet men het aan Hizkia gegeven teken waarmee God zijn belofte onderstreept wel zien tegen de achtergrond van het geloof dat God sterker is dan de dood. Juist de zon, die nu door God even wordt teruggezet, was voor de Egyptenaren het symbool van het eeuwige leven. Bijna alle dodenriten waren erop gericht de dode tot bij de zonnegod Re te brengen. Als de dode eenmaal het zonneschip bereikt had, hoefde hij niet meer te vrezen voor het duister van het dodenrijk.

Hizkia en zijn crisis

Er zijn twee dingen die opvallen in de manier waarop Hizkia omgaat met de crisis waarin hij door zijn dodelijke ziekte terecht komt. Om te beginnen legt hij zich niet bij de feiten neer. Na de onheilstijding door Jesaja 'keert hij zich naar de wand'. Datzelfde doet koning Achab volgens 1 Koningen 21,4 na het bericht dat hij niet datgene krijgt waar hij zijn zinnen op had gezet. Achab doet er in die situatie het zwijgen toe, maar Hizkia trekt zich niet terug om in een hoekje te kniezen. Hij zoekt op deze manier juist het contact met God. Hij uit zijn verontwaardiging en zijn machteloos verdriet.

God reageert daar positief op. Er wordt niet duidelijk gezegd waarom. Indirect wordt het aangegeven doordat God zich 'de God van uw vader David' noemt. God herinnert zich het verbond dat hij met Hizkia's voorvader had gesloten. Flavius Iosephus voegt hier in zijn navertelling van het verhaal aan toe dat God zich over Hizkia ontfermt omdat de koning niet voor zichzelf opkomt, maar juist bezorgd is vanwege het feit dat

hij nog geen opvolger heeft.

Het tweede dat opvalt in dit verband is dat de crisis Hizkia goed heeft gedaan. In zijn lied bezingt hij de om-slag ten goede. Helaas zijn de verzen 16 en 17 niet zonder meer te vertalen, maar uit alles blijkt dat uit de overwinning op de macht van de dood nieuwe levenskrachten zijn voortgekomen. Vitaal en blijmoedig vervolgt de koning zijn levenspad.

Wonderen zijn niet voor herhaling vatbaar. Daar zijn het wonderen voor. In de samenhang van het boek Jesaja heeft dit verhaal, zoals aan het begin is omschreven, ook zijn eigen betekenis in het verhaal van Juda en de prediking van Jesaja. Dat neemt niet weg dat deze geschiedenis van Hizkia in de twee genoemde aspecten een bijdrage levert aan het nadenken over een zinvolle manier van omgaan met een crisis. Het is mensonwaardig en men doet er ook God geen recht mee als men zich zomaar neerlegt bij de dingen die gebeuren. Verder kan een crisis ook zin krijgen doordat het op een positieve manier het leven van een mens vernieuwen kan.

Literatuur

- Over de moeilijke verzen 16 en 17 verscheen onlangs een goede studie van M.L. Barré, 'Restoring the "lost" Prayer in the Psalm of Hezekiah (Isaiah 38: 16-17b)', *Journal of Biblical Literature* 114, 1995. Bladzijden 385-399.

- Zie over de manier waarop Iosephus Jesaja 38-39 en 2 Koningen 20 navertelt: C.T. Begg, 'Hezekiah's Illness and Visit According to Iosephus', *Estudios Bíblicos* 53, 1995. Bladzijden 365-385.